

СЕКЦІЯ 5 РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 332

Бондар В.А.*аспірант кафедри менеджменту та логістики
Одеської національної академії харчових технологій*

ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО – ОСНОВА ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗЕРНОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розкриті сучасні актуальні питання впровадження екологічно орієнтованої діяльності підприємств переробки зерна. Визначені та проаналізовані етапи стійкого розвитку, що передбачає функціонування екологічно безпечної економіки, структурно-технологічний рівень якої забезпечує раціональне використання ресурсів і мінімізацію техногенного навантаження на довкілля процесів виробництва.

Ключові слова: сталий розвиток, екологічне виробництво, зерновий ринок, органічна продукція, екологізація, стратегія.

Бондарь В.А. ОРГАНИЧЕСКОЕ ПРОИЗВОДСТВО – ОСНОВА ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ЗЕРНОПЕРЕРАБАТЫВАЮЩИХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье раскрыты современные актуальные вопросы внедрения экологически ориентированной деятельности предприятий переработки зерна. Определены и проанализированы этапы устойчивого развития, который предусматривает функционирование экологически безопасной экономики, структурно-технологический уровень которой обеспечивает рациональное использование ресурсов и минимизацию техногенной нагрузки на окружающую среду процессов производства.

Ключевые слова: устойчивое развитие, экологическое производство, зерновой рынок, органическая продукция, экологизация, стратегия.

Bondar V.A. ECOLOGICAL PRODUCTION – BASIS ENHANCING ENTERPRISE COMPETITIVENESS GRAIN PROCESSING

The article deals with contemporary issues relevant implementing environmentally oriented processing enterprises of grain. Identified and analyzed stages of sustainable development, providing environmentally safe functioning of the economy, structural and technological level which ensures sustainable use of resources and minimizing the environmental impact of production processes.

Keywords: sustainable development, sustainable production, grain market, organic products, greening strategy.

Постановка проблеми. Стійкий розвиток передбачає функціонування екологічно безпечної економіки, структурно-технологічний рівень якої забезпечує раціональне використання ресурсів і мінімізацію техногенного навантаження на довкілля процесів виробництва і вжитку товарів і послуг з розрахунку на одиницю сукупного суспільного продукту. Провідною стратегією, на яку спирається теорія сталого розвитку та яка здатна формувати систему принципів та механізмів екологізації виробництва і комплексу вирішувати екологічні та економічні проблеми, є стратегія екологічно чистого виробництва, яка широко застосовується у західних країнах й більш відома як «стратегія чистого виробництва».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання впровадження та механізми реалізації екологічно чистого виробництва в Україні є мало дослідженими та недостатньо висвітленими у вітчизняній науковій літературі. Достатньо уваги приділяється дослідженню економічного механізму екологічного регулювання та природоохоронної діяльності, зокрема у працях О. О. Веклич, Н. В. Гахович, Б. В. Буркинського, О. І. Вишницької, С. І. Дорогунцова, О. Л. Кашенко, Л. Г. Мельника, Є. В. Мішеніна, Я. Б. Олійника, І. М. Синякевича та інших учених.

Виділення раніше невирішених частин загальної проблеми. Незважаючи на великі здобутки попередників недостатньо уваги приділено удосконаленню механізму екологічно чистого виробництва продукції підприємств переробки зерна.

Ціль статті. Основною метою даного дослідження є визначення головних пріоритетів та принципів еко-

логічно чистого виробництва на підприємствах переробки зерна, що сприятимуть створенню передумов індустріального розвитку національної економіки, її модернізації та оновлення для зміцнення конкурентоспроможності та забезпечення сталого розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Однією із проблем виробництва зерна в Україні та продуктів його переробки є необхідність його екологізації, під якою, за визначенням К. А. Лебедева, потрібно розуміти «процес неухильного і послідовного впровадження систем екологічних, управлінських та інших рішень в підкомплексі, які дозволять при наданні переваги державній формі власності на засоби виробництва, особливо землю підвищувати ефективність використання природних ресурсів і умов одночасно з поліпшенням або хоча б збереженням якості природного середовища на локальному, регіональному і глобальному рівнях» [1, с. 136]. Учений також вважає, що за радянських часів рішення щодо розміщення продуктивних сил в зернопродуктовому підкомплексі приймалися практично без урахування екологічних факторів. Поділяючи таку думку лише частково, зазначимо, що за роки незалежності ситуація також розвивалася неоднозначно. З одного боку, збереглося 8 млн. га відносно чистих ділянок (19 % сільгоспугідь), на яких можна вирощувати органічну продукцію, українські ґрунти мають високу природну родючість; внесення мінеральних добрив у 3 рази менше від західноєвропейських норм. За різними показниками, на території України щорічно утворюється від 700 до 800 млн. тонн відходів. Загальний обсяг нако-

пичених на території України відходів перевищує 30 млрд. тон, у тому числі шкідливих (токсичних) – 2,9 млрд. тонн [12].

Більшість українських «органічних» господарств розташовані на території Одеської, Херсонської, Полтавської, Вінницької, Львівської, Тернопільської, Чернігівської та Хмельницької областей. Часто ці господарства є учасниками проектів із впровадження органічного землеробства в Україні та співпрацюють з іноземними компаніями, насамперед, із Швейцарії та Німеччини. Ринок екологічної продукції гарантує споживачеві вищу якість товарів, що споживаються, з відповідною підвищеною ціною. Більшість ринків екологічної продукції, наприклад, Європейського Союзу або США, сформувалися внаслідок встановлення і під безпосереднім впливом так званих Директив, які визначають необхідні вимоги до продукції, методам її виробництва і дозволяють маркувати її як «екологічна» («органічна», «біологічна», «біоорганічна», «біодинамічна», або «зелена») [2, с. 348]. Найвідомішими з органічних господарств є: ПП «Агроекологія» (Полтавська обл.), група компаній «Етнопродукт» (Чернігівська обл.), ТОВ «Галекс-Агро» (Житомирська обл.), «Органічне» господарство «Махаріші» (Херсонська та Миколаївська обл.), ТОВ «Жива земля Потутори» (Тернопільська обл.), «Царський садівник» (Київська обл.) та інші.

Одеська область входить в число найбільш напружених за екологічним станом територій внаслідок високого рівня антропогенного навантаження. Однією із складових такого навантаження є сільськогосподарське виробництво, пов'язане із внесенням в ґрунт мінеральних добрив, діюча речовина яких за умови їх надлишку, може накопичуватися і досягати величин, які мають токсичну дію на сільськогосподарські культури та ґрунтові мікроорганізми. Особливою проблемою екологічного стану Одеської області є забруднення земель непридатними хімічними засобами захисту рослин. Земельні ресурси Одеської області (3331,3 тис. га) характеризуються надзвичайно високим рівнем освоєння. Найбільшою є питома вага земель сільськогосподарського призначення – 2661,8 тис. га (79,9 %), з них рілля – 2068,6 тис. га. (62,1 %) [3].

В Одеській області, як і в Україні в цілому, склалась критична ситуація з охороною земель. Прогресує деградація ґрунтів, їх ерозія та техногенне забруднення. Водній та вітровій ерозії піддається третина загальної площі сільськогосподарських угідь. Найкращі агроекологічні умови якості ґрунтів спостерігаються майже по всій території півдня Одеської області, за винятком Кілійського та Ренійського районів, де концентрація становить 0,22 та 0,24 Кі/км² відповідно [3].

Роботи з охорони земель виконуються відповідно до Земельного кодексу України, Законів України «Про землеустрій», «Про охорону земель», на виконання Указів Президента та інших нормативно-правових документів. Головним управлінням земельних ресурсів у Одеській області розроблена «Регіональна програма використання коштів на освоєння земель для сільськогосподарських та лісогосподарських потреб, поліпшення відповідних угідь і охорони земель в Одеській області». Одним із основних заходів, передбачених Регіональною програмою, є складання «Схем землеустрою району і техніко-економічних обґрунтувань використання та охорони земель» [4].

Екологізація сільського господарства означає застосування раціональних, ресурсозберігаю-

чих, екологічнобезпечних методів господарювання, які здатні забезпечити зростання виробництва, а також вирішувати соціально-економічні проблеми [5]. Екологізацію зерновиробництва можна розглядати як із загальнолюдських позицій (забезпечення здоров'я, якісного стану рослинного, тваринного світу, збереження ландшафтів), так і з позицій підвищення конкурентоспроможності зернової продукції завдяки її високим якостям [6; 7; 8]. Відповідно, стратегічні цілі екологізації потрібно розглядати в світлі досягнення обох складових (рис. 1).

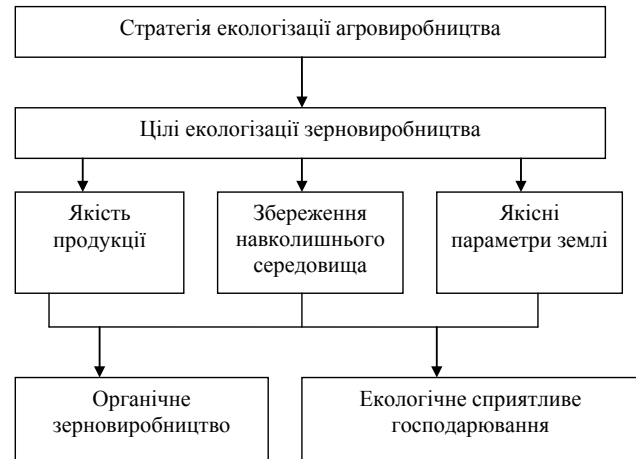

Рис. 1. Стратегія екологізації зерновиробництва

З метою досягнення означених цілей на загальнонаціональному рівні потрібно якомога швидше вжити таких заходів. По-перше, необхідна розробка національної ландшафтної політики, як це передбачено Європейською конвенцією щодо ландшафтів від 2000 р., що передбачає оптимізацію екологічної інфраструктури за рахунок збільшення частки лісів, пользахисних лісових смуг, гаїв, водойм, боліт, луків тощо. По-друге, створити умови для широкомасштабного розвитку органічного сільського господарства. По-третє, забезпечити сертифікацію виробництва сільгосппродукції за міжнародними стандартами ISO: 9000 (якості), 14000 (охорони навколишнього середовища), 22000 (безпеки продуктів харчування), 26000 (соціальної відповідальності); впровадження системи НАССР (Аналіз небезпечних чинників та ризику в критичних точках контролю) та GAP (Належної сільськогосподарської практики). По-четверте, вжити заходів, спрямованих на припинення хижацького використання природних ресурсів, насамперед землі, створення умов для відновлення родючості ґрунтів, убезпечення їх від забруднення й деградації.

Зрозуміло, що ефективність запропонованих заходів визначатиметься дієвістю управління цими процесами з боку офіційних державних структур, використанням механізму примусу й стимулювання суб'єктів господарювання за дотриманням агроекологічних норм. Ми підтримуємо пропозицію О. Л. Попової щодо необхідності розробки й затвердження Національного кодексу сталого агрогосподарювання й внесення змін до низки чинних нормативно-правових документів, зокрема до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06. 2004 р. № 1877-IV. Необхідна норма, згідно з якою виконання базових екологічних вимог щодо належної сільськогосподарської практики є обов'язковою умовою надання сільгосп-

виробникам державної фінансової допомоги в рамках держаних цільових програм [9, с. 45-47]. Можуть бути запропоновані також й інші шляхи економічного стимулювання за раціональне використання земель: виділення коштів державного та місцевого бюджетів для відновлення земель, порушених не з вини землевласників і землекористувачів; тимчасове звільнення або часткова компенсація за зниження доходу в результаті тимчасової консервації деградованих малопродуктивних та техногенно забруднених земель; надання пільгових кредитів; цільові субсидії [7, с. 59].

Що стосується розвитку органічного зерновиробництва, то слід зазначити, що незважаючи на великий потенціал розвитку органічного сектору зерновиробництва, в Україні все ще відсутнє законодавство, що, безперечно, негативно позначається на динаміці виробництва органічного зерна. З огляду на постійно зростаючий в розвинених країнах попит на органічне зерно, зернобобові, олійні культури України, зокрема Одеська область з її відносно «чистими» ґрунтами, мають потенційні можливості перетворитися на потужного експортера органічної продукції. При цьому, крім забезпечення нормативно-правових, інституційних, економічних умов розвитку органічного виробництва особливу увагу слід звернути на дотримання максимально високих стандартів якості. Насамперед потрібно забезпечити перехід на нові сорти, які за однакових умов енергооснащеності й ресурсозабезпеченості дають на третину більше продукції, ніж старі. Для забезпечення виконання Програми «Зерно України – 2015» необхідно мати щороку до 4,0 млн. т високоякісного насіння зернових культур, у тому числі 1,8 – 1,9 млн. т озимих та 1,2 млн. т ярих зернових. За оцінками виробників, протягом останніх п'яти років внутрішній ринок насіння зріс на 40% – до 1,3 млрд дол. США, а в перспективі може збільшитися до 5–7 млрд дол. США [11, с. 37]. В цих умовах важливо витримати конкуренцію з такими всесвітньовідомими компаніями як «Монсанто», яка розширює свій бізнес в Україні. Передумови для досягнення заданих показників в країні існують.

Переведенню зернопродуктового підкомплексу на інноваційний шлях розвитку сприятиме реалізація заходів з реформування та становлення галузі насінництва і розвитку ринку насіння, що передбачено Програмою «Зерно України – 2015», зокрема:

- формування Державного резервного насінневого фонду та створення виробниками насіння власних насінневих страхових та перехідних фондів;
- прискорення впровадження у виробництво сортів і гібридів зернових культур нового покоління, адаптованих до агроекологічних умов вирощування, з цінними господарськими властивостями;
- використання для сівби насіння, що відповідає вимогам державного стандарту за сортовими та посівними показниками;
- прискорення виходу України з насінницькою продукцією на європейський і світовий ринок;
- перехід на контрактну систему виробництва і реалізації елітного насіння за ліцензійними угодами;
- проведення обов'язкової сертифікації насіння зернових культур;
- нарощування фінансування державних програм підтримки селекції та насінництва, кошти яких спрямовуються на закупівлю оригінального й еліт-

ного насіння зернових культур і фінансування цільових селекційно-генетичних програм [11].

Висновки і пропозиції. Стримуючим чинником розвитку екологічного сільського господарства і природокористування, а також ринку екологічної продукції в Україні є відсутність прийнятої на державному рівні законодавчо-нормативної бази. На державному рівні досі чітко не визначено, що означає термін «екологічний» або «зелений», і як повинна вироблятися відповідна продукція. Нині кожен охочий може маркувати свою продукцію як «екологічну», «біологічну», «органічну», та не несе перед споживачем ніяких додаткових зобов'язань. Таким чином, перехід національної економіки до «зелених» перетворень прискорить впровадження Національної програми «Зелені ринки», яка дозволить не тільки підвищити ефективність та активізувати внутрішній ринок с/г продукції, але й відкриє перспективи до входження до глобальних мереж міжнародної сертифікації та постачання продовольчої продукції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Лебедев К. А. Организационно-экономический механизм развития зернопродуктового подкомплекса: теория, методология, практика: [монография] / К. А. Лебедев. – К.: ННЦ «Ин-т аграрной экономики», 2009. – 272 с.
2. Буркинський Б. В. «Зелена» економіка крізь призму трансформаційних зрушень в Україні / Буркинський Б. В., Галушкіна Т. П., Реутов В. Є. – Одеса: ІПРЕД НАН України – Саки: ПП «Підприємство Фенікс», 2011 – 348 с.
3. Прикуп Л. О. Диференціація земель півдня одеської області за оцінкою якості ґрунтів / Л. О. Прикуп. – Вісник ОНУ. Сер.: Географічні та геологічні науки, Т. 19, вип. 4, 2014 – 125 с.
4. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Одеській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.menr.gov.ua/.../1124-rehionalni-dopovidi https://www.google.ru/?gws_rd=ssl
5. Саблук П. Г. Екологізація агропромислового виробництва – визначальна складова сучасної аграрної політики / П. Г. Саблук, О. В. Ходаківська. Перспективи екологізації аграрного виробництва в Україні: 36. наук. праць / за заг. ред. Ю. О. Лупенка, О. В. Ходаківської. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 182 с.
6. Бігдан О. В. Теоретичні аспекти екологізації сільськогосподарського виробництва / О. В. Бігдан // Економіка АПК. – 2012. – №10. – С. 46–53.
7. Корчинська С. Г., Ходаківська О. В. Економічне стимулювання екологізації сільськогосподарського землекористування: методологічні підходи / Перспективи екологізації аграрного виробництва в Україні. – 36. наук. праць, К.: 2011. – С. 59.
8. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 2010 р. № 4567. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/2818-17.
9. Посібник по формуванню і функціонуванню ринку агропромислової продукції / За ред. П. Т. Саблука. – К.: ІАЕ, 2000. – 554 с.
10. Галузева програма «Зерно України – 2015» – К.: Діа, 2011. 48 с.
11. Екологічно чисте виробництво – основа підвищення якості продукції на товарних ринках України (матеріали VIII Пленуму Спілки економістів України та Всеукр. наук.-практ. конф.). – К., 2013.
12. Седікова І. О. Органічне зерновиробництво: можливості та перспективи розвитку / І. О. Седікова, Є. М. Коренман // Економіка харчової промисловості. – Одеса, 2012. – № 4 (16). – С. 80-83.
13. Іртищева І. О. Стратегічне антикризове управління як основа підвищення конкурентоспроможності національної економіки / І. О. Іртищева, Т. В. Стройко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 3. – С. 146-149.
14. Іртищева І. О. Система управління економічною безпекою підприємства в умовах перманентних кризових явищ / І. О. Іртищева // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. – Випуск 13/1. – 2015. – С. 133-136.